

ARANathDIA

MONOGRAFIC · Gèr deth 2007 · Numerò 10

ER ESTUDI

ETH FUTUR D'ARAN

A prumèra ora...

eth cafè
cuert o long, sol o damb lèit,
damb sucre o sacarina...

era informacion
damb **SEGRE**

4

Mèstres Non hè pas tanti ans ua generacion de mèstres dignificèc era aranés

per Anna Sàez

Universitat Autònoma de Barcelona

Servei de Biblioteques
Biblioteca de Comunicació
i Hemeroteca General

18

Angelina Cases Agust cors s'a jubilat. S'a deishat era pèth en ensenhament.

per Anna Geli

22

Tirado Pendent era Republica un conjunt de mèstres heren heren der estudi era sua vida

per Jusèp Loís Sans

Petit aumenatge as mèstres

Massa soent mos manque era memòria. O dilhèu ei que non sabem èster arregaïdi. Per açò volem dedicar eth numerò 10 ar estudi. Ar estudi mès, sustot, as mèstres. De manèra altruïsta, aguest collectiu a estat màger ena normalizacion lingüística e culturau deth país. Pendent fòrça ans an trabalhath damb mès entusiasme que mieis. Ara er aranés ei era lengua veïculara der estudi. S'ensenhe damb totau normalitat, i a materiau didactic entà trabalhar en condicions e an desapareishut es reticències iniciaus, mès non tostemp a estat facil. A estat de besonh lutar. Des d'aciù eth nòste reconeishement ad aguesti pionèrs que heren era sua pròpria transicion.

25

Es Missions Pedagogiques dera Republica arriben en Aran eth seteme de 1932

28

Alejandro Casona Era decisiva etapa aranesa der escrivan

30

Va de lengua Parlen catalanizat a Pujòlo? Non ei vertat

per Aitor Carrera

ARANathDIA

EDITE DIARI SEGRE, S.L.U. DEPÒSIT LEGAU: L-1160-05. PRESIDENT: ROBERT SERENTILL UTGÉS. DIRECTOR EXECUTIU: JUAN CAL SÁNCHEZ. COORDINE: ANNA SÀEZ MATEU. MAQUETACION: ANNA BARCALA SIRVENT. IMPRESSION: LERIGRAF SLU.

 Generalitat de Catalunya DAMB ETH SUPÒRT DERA GENERALITAT DE CATALONHA

 Conselh Generau d'Aran E ETH CONSELH GENERAU D'ARAN

 E ERA COLLABORACION DERA CATEDRA D'ESTUDIS OCCITANS DERA UNIVERSITAT DE LHEIDA

COLLABOREN EN AGUEST NUMERÒ: MIKEL ARISTREGI, FRANCÈSC BOYA, AITOR CARRERA, ANGELINA CASES, ANNA GELI, XAVI GUTIÉRREZ, EISHARC JAQUET, AMADOR MARQUÉS, MARIA MONGE, JÈP DE MONTOYA, JUSÈP LOÍS SANS, JORDI SUÏLS, XAVIER UBEIRA E ANDREU VIDAL

Non hè pas tanti ans, quan eth dictator ja ère mòrt e s'auie produsit eth celebre cambi, i auec un collectiu que li toquèc hèr fòrça ores extra sense crubar-ne ne ua entà que tota aquera illusion democratica non quedèsse en papèr mòg. Parlam d'ua generacion de mèstres que dignifiquèc er aranés e lo treiguec dera intimitat entà convertir-lo en ua lengua de prestigi que s'ensenhaue en estudi. S'ac aueren de hèr tot eri, des des normes ara elaboracion des libres de tèxte.

Era escòla

ERA AUTA TRANSICION

per A.Sàez

FOTOS: MIKEL ARISTREGI

IEra Istòria (en majuscules) qu'ei formada per petites istòries que protagonizen gent anònima, ciutadans que non sòlen gèsser enes diaris. Se parlam dera transicion, mos vieràn ath cap nòms coma eth de Suárez, Tarradellas o Santiago Carrillo, entà mentar uns pògui exemples. Non seram notatsi qui les trèigue cap merit: ei public e notòri tot çò que heren entà

contribuïr ara democratizacion pacifica d'un estat que gessie de quaranta ans de dictadura e damb es herides que deishèc era Guèrra Civila encara dubèrtes. Ara ben, era transicion siguec causa de toti. I a gent que se deishèc era pèth en tot trabalhar entà hèr dera teoria des grani burèus de Madrid e Barcelona ua realitat tangibla. Se podien aprovar fòrça leis o estatuts que reconeishessen e protegissen es lengües

minoritàries d'Espanha, mès sense qu'eth collectiu de mèstres les mantenguesse viues e en forma enes estudis, de pòc o arren aurien servit. En Aran, un grop de professors hec era sua particulara revolucion. Sense guaire tapatge e damb un autrejament militant, se lutèc entà qu'era lengua pròpria deth territòri gessesse dera codina e entrèsse en estudi. Ère de besonh normalizar eth país, mès tanben dignificar era sua cultu-

PÒGUI RECORSI

Eth 1983, quan era populara Norma didie aquerò qu'eth catalan ère causa de toti, en Aran non i auie es recorsi entà

crear un personatge similar, damb tota era parafernàlia, mès que se trabalhaue autan o mès pera lengua.

Cau l'heuar-se d'ora entà anar tà estudi. Jèp esdèjoe abantes d'agarrar er autocar.

ra. Recuperar er amor pròpri. E non ère bric facil pr'amor que se partie de zèro. O lèu. Eth màstre Frederic Vergés, qu'actuaument trabalhe en Centre de Recorsi Pedagogics dera Val d'Aran, siguec eth pionèr. Eth dauric eth camin fòrça abantes que se sonièsse en hèr der aranés era lengua veiculara der ensenhament encara que, modèst, se trè merit. "Tostemp m'a interessat era lengua. Mès non auïem cap normativa ortografi-

ca, era situacion der aranés escrit ère fòrça caotica, atau que me metí en contacte damb occitanistes dera auta banda dera termièra entà elaborar es règles basiques que mos permeterien ensenhar er aranés com çò qu'ei, ua lengua coma es autes". Damb era complicitat deth director dera Salhe, Jordi Fernández, Vergés comence a ensenhar era lengua en plen franquisme, eth 1974. "Sonque ère ua ora ara setmana", explica.

Ua ora, mès, fòrça importanta, pr'amor que supausarie un camin sense retorn entara normalizacion lingüistica dera Val d'Aran. Quedaue, encara, plan camin entà recórrer. "Non volerie que semblèsse que me compari a Pompeu Fabra, mès en aqueth moment mos trapàuem en ua situacion similara ara qu'eth se trapèc damb eth catalan". E damb es madeishi problèmas: "i auie gent que mos didie que non reconeishie era sua pròpria

ER AUTOCAR

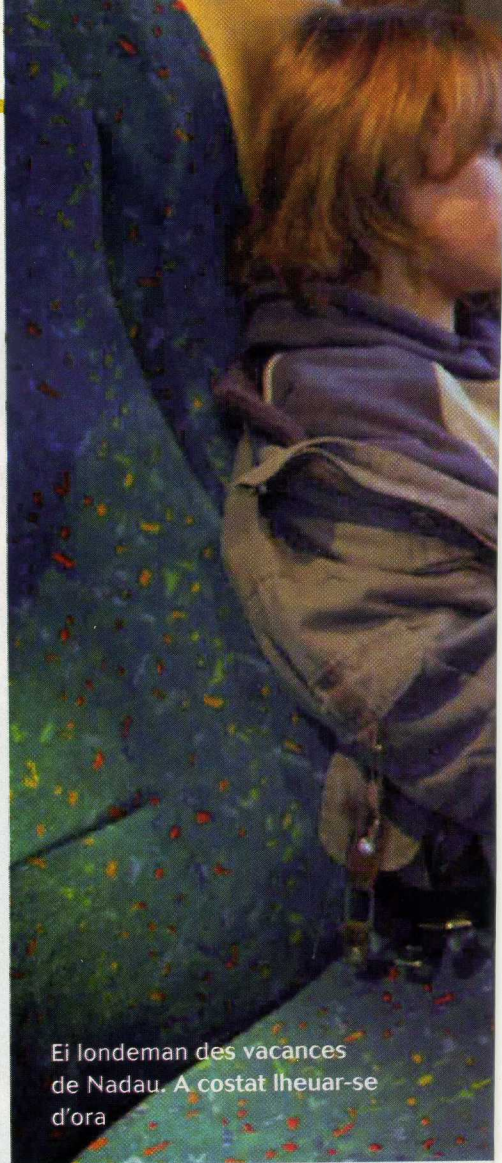
En un territori com era Val d'Aran, son fòrça es escolans de totes es edats qu'an d'agarrar er autocar entà anar tà

estudi. Uns profiten entà dormir un shinhaul mès. D'autres jòguen ua estona damb es companhs

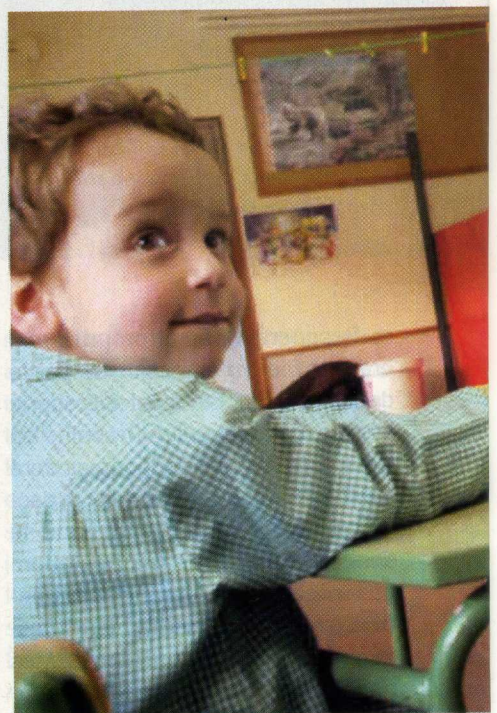

lengua en tot veder-la escrita". Damb eth temps, mès, s'anèc entrant en rason. Paralelament, era maquinària politica continue trabalhant a tot ritme. Tarradellas ditz eth sòn mitic "ja sò aciu" que supause eth restabliment deth govèrn dera Generalitat de Catalonha, s'apròve eth nomenat Estatut de Sal e, damb eth, er aranés obten eth reconeishment oficiu. "Er article 3 hège referéncia ar aranés, ath sòn ensenhamet e ara

sua oficialitat". Damb es nauj ajuntaments democratics se comence a desvolopar aquest article. "Prumèr, mès, ère de besonh fixar d'un viatge ua normativa ortografica unitària e acordada per consensus, pera quau causa se creèc ua comission mixta formada per gent dera Val d'Aran, sustot mèstres e filològs catalans e occitans". Eth 1983, mès o mens quan era populara Norma didie aquerò qu'eth catalan ère causa de toti, en

Ei londeman des vacances de Nadau. A costat l'heuar-se d'ora

Aran non i auie es recorsi entà crear un personatge similar, damb tota era parafernàlia, mès que se trabalhauè autan o mès pera lengua. Començauè eth famós reciclatge de mètres. Ores extraordinàries non retribuïdes. Fòrça ores. "Prumèr n'auiem d'aprèner nosati", rebrembe Frederic Vergés. "Començèrem en tot aufrir ua ora ara setmana". Pòga pòc e bona letra. E d'aci se passèc a hèr tres linhas d'ensenhament: ua en aranés, ua catalan, e ua en castelhan. "Ara pòt sonar estranh, mès en Catalonha tanben se heren experiències similares enquia que s'arribèc ara conclusion qu'açò a miei termini ère negatiu pr'amor que creauè personas A, B e C, empedie era integracion des mainatges, les limitaue". Damb era perspectiva d'un quart de sègle, eth balanç ei positiu. "Ara non auem

cap problèma encara que i age fòrça immigracion, pr'amor qu'era mainadera t'estone damb era rapidesa ena qu'adòpte era lengua".

Ara ben, aguesti prumèrs ans d'ensenhament dera lengua as que hègem referéncia sigueren fòrça durs. "Se poderie díder qu'era participacion des mètres siguec patriotica. Ère de besonh. Non se dispausauè de cap sòrta de materiau didactic en aranés. "Mos ac auèrem de hèr tot nosati madeishi".

Dilhèu pr'amor que n'a viscut de toti colors, Vergés non ei des qu'encargue abantes d'ora un requiem per aranés. "Non me shaute hèr d'endonviare e, ath delà, sò dera opinió qu'eth futur dera lengua non depen d'arrés mès que de nosati madeishi: mentre i age un aranés que la parle, demorarà viu". En tot cas,

INTEGRACION DE MAINATGES

Eth percentatge d'immigrants en escòles coma era de Les ei fòrça elevat. Es mèstres an de hèr un esfòrc important

entà garantir era integracion de mainatges de tot eth mon qu'en pògui mesi supèren era barrèra idiomatica

Ei ora de gimnastica en CEIP Garona de Vielha.

eth non dèishe de lutar per aquerò que cre. "Ara an cambiat plan es causes. Eth Conselh Generau aufrís cor-si entà immigrants, mos publique eth materiau escolar qu'auem de besonh, i a quauque miei de comunicacion en aranés... òc qu'ei vertat qu'açò arribe en un moment en que i a fòrça poblacion de dehòra que va e ven, mès tanben coneishi quauque algerian e quauque romanés que parlen er aranés".

En tot cas, i a ua causa que non càmbie: "eth factor mès important d'integracion qu'ei er estudi. E, en aguesti moments, er estudi aranés viu un moment doç. "Non auem era problematica d'auti territòris de mon-tanha: i a pro centres distribuïdi per

tota era Val, e un bon servici de min-jador e de transpòrt escolar a car-gue deth Conselh Generau".

ERA AUFÈRTA EDUCATIVA

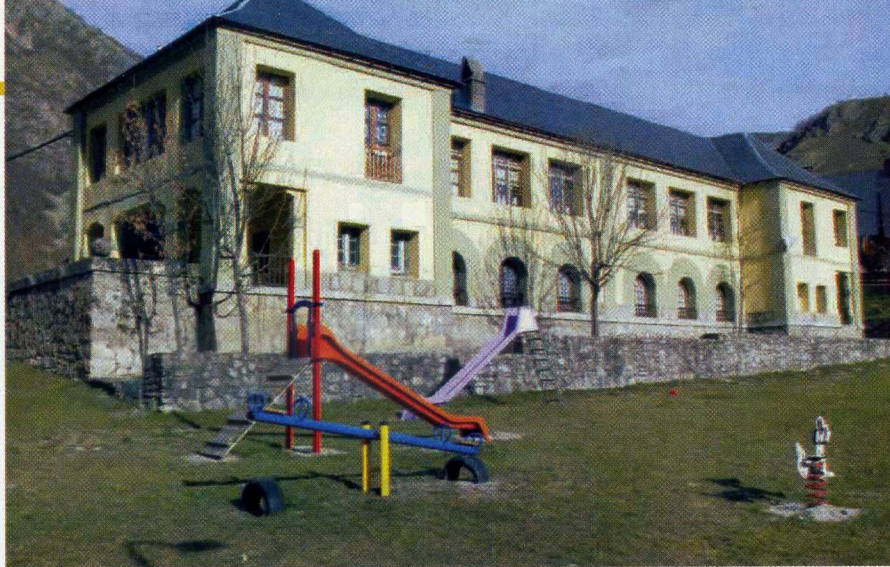
Plan segur, era Val d'Aran a ua bona cobertura pedagogica. Era ZER (Zò-na d'Ensenhament Rurau) Val d'Aran acorròpe estudis coma eth CEIP Lo-son d'Arties, eth Ruda de Salar-dú, eth Sant Martí de Gessa, eth Casteth Leon des Bòrdes, e eth Roser d'Au-bèrt. A banda i a es estudis Sant Ròc de Bossòst, Alejandro Casona de Les e, eth mès gran, eth CEIP Garona de Vielha. Complèten era aufèrta edu-cativa eth Centre Public de Tecnic-s Esportius dera Val d'Aran de Salar-dú, er IES d'Ostalària en Les-Val d'Aran,

ZER d'Aubèrt.

damb cicles formatius de formacion professionau especifica de grad mi-ei, codina pastissaria e horneria; e er IES Aran de Vielha. Non ei casual que fôrça d'aguesti centres agen ua façada practicament bessoa. Eth 1924, eth deputat Deò inicièc un projècte de bastiment d'estudis per tot eth territòri aranés. En pògui ans e en tot seguir eth madeish modèu, s'au-cèren es bastisses de Salardú, Canejan, Es Bòrdes e Bossòst.

Mèstres e estudi depenen dera conselheria d'Educacion dera Generalitat de Catalonha, se ben es competències en çò que tanh ar ensenhament der aranés an estan transferides ath Conselh Generau d'Aran e, mès concrètament, ara Oficina d'Ensenhament e Foment der Aranés. Ei a díder, ara ei tot fôrça ben definit e organizat. Arren a veir damb çò que passauè hè sonque vint ans. Elvira Riu ère ua des mèstres qu'auèc de hèr un shinhau de tot, coma Angelina Cases (veir era entrevista que seguís ad aguest reportatge). "Rebrembi qu'un ostiu mos auérem de méter a hèr eth prumèr libre de lectura, aqueth tipic damb es cinc vocaus. Auíem de besonh materiau didactic e non auíem arren, arren". Cau tier en compde que tanpòc i auie ordinadors entà facilitar-les eth trabalh. "Ac hègem com podíem, a man, damb es diboishi hèti per nosati o per quauque mainatge mès gran que diboishesse ben. E, evidentament, tot en blanc e nere". Elvira Riu ara hè tres ans que s'a jubilat. Formèc part des comissions que s'amiauen a tèrme entà establir ua normativa unitària en temps deth conselhèr Max Cahner. "Praubes de nosati. Non èrem filològs, nosati èrem enes comissi-

Salardú (naut), Gessa (baish) e Vielha.

MINJADORS ESCOLARS

Enes familhes d'aué en dia trabalhe eth pair e era mair. Era majoria d'escolans non pòt anar tà casa tà meddia e

dine enes minjadors escolars. Eth servici va a cargue deth Conselh Generau d'Aran

Ua escolana deth CEIP Alejandro Casona de Les en tot hèr un diboish.

ons en qualitat de mèstres aranesi", explica. Partien deth trabalh amiat a tèrme pògui ans abantes peth sòn companh Frederic Vergés e, tanben, dera òbra pionèra qu'abantes qu'eth auie hèt Casimiro Ademà. "Se pòt díder qu'elaborèc era prumèra gramatica der aranés", explica. Era normativizacion ère eth prumèr pas entara normalizacion. O, se se vò, aguest prètzhet prealable siguec sonque açò, un començament. "Auérem de hèr fòrça classes de reciclatge, abantes d'elaborar aguesti prumèrs libres de tèxte". E tot s'amièc a tèrme "dehòra

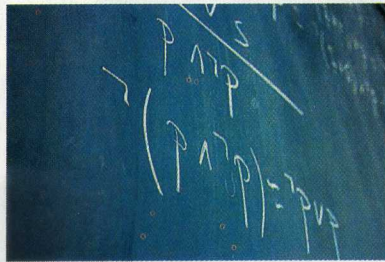
d'òres de classe e de manèra completament altruista". Eth cors 82/83 comenceren es classes. Era immigracion entenuda coma aué non existie, mès era societat qu'ère fòrça castelhanizada pr'amor que i auie fòrça treballadors vengudi d'auti punts der Estat espanhòu. "Rebrembi qu'es mainatges qu'auien eth gallec coma lengua mairau èren es prumèrs en parlar er aranés", explica. Elvira Riu assegure que ben ben un 70% dera classe non ère d'origina aranesa. "Per açò creigui que non s'a de dramatizar era situacion actua, pr'amor que

nosati comencèrem a ensenhar era lengua en un contèxte fòrça disparièr mès egalament minoritari". Açò, a long tèrme, sonque supause avantatges. "Aci tot parlam tres lengües e fòrça, quate, donques se sabes aranes eth francés qu'ei fòrça facil d'aprèner". E ja se sap, quan mès joen comences, mielhòr. Aquesta riquesa culturau, mès, hè pògui ans que s'enten. "Semble que parlam de tres sègles tà darrèr, mès tot just en hè vint-e-cinc qu'er aranés s'escriu. I auie quauquarren hèt, mès basicament ère ua lengua que se parlaue en ca-

ATENTI EN CLASSE

Toti atenti en classe maugrat era presència deth fotògraf d'Aran ath dia en IES Aran de Vielha. Son escolans

de prumèr de bachillerat. Per edat (uns dètz-e-sèt ans), tostemp an estudiant en aranés.

sa". Aquesta màstra ei dera opini- on qu'eth futur dera lengua passe per refortilhar es relacions damb Occitània. "Ath començament, sòrt n'auèrem des filològs dera univer- sitat de Tolosa". Açò òc, ara s'a vi- rat era trueita. A França, eth cen-

tralisme herotge a escartat der en- senhament es lengües autoctònes. "I a estudis ena Gasconha enes que s'ensenhe er occitan, mès son pri- vades", explique. Non dèishe d'è- ter paradoxau qu'eth territòri ara- nés age deishat d'èster eth german

petit d'Occitània. Politicament, ara tire deth carro. Leopoldo Bonillo ac a clar: "er estudi a estat fòrça mès important qu'era politica ena nor- malizacion d'Aran". E hig: "es mès- tres tostemp an anat peth deuant". Bonillo, professor deth CEIP Garo-

Normalitat e patz lingüistica

ETH RESPONSABLE dera Oficina de Foment e Ensenhament der Aranés deth Conselh Generau d'Aran, Jusèp Loís Sans, explique qu'actuaument era escola aranesa viu en totau normalitat "e patz lingüistica des de 1995, quan auèrem un problèma sociu seriós". Patz lingüistica pr'amor que s'a vist qu'èr absurd èster en contra d'ensenhar ena lengua pròpria d'Aran. Sustot en tot tier en compde qu'es estudis hèti demostrauen qu'es estudiants escolarizats en aranés trègen mielhors nòtes e auien mès facilitats intellectuauas. En çò que tanh ara normalitat, ara fin dera èra des fotocòpies casalièras, cau tier en compde qu'ara des deth Conselh Generau s'assumis era revirada des libres de tèxte qu'agen de besonh es mèstres. "Er unic requisit, ei que l'empleguen uns ans e que toti es centres i siguen d'acòrd".

Totun açò, "sense eth finançament d'ua institucion serie ua empresa totaument inviable". Un exemple numeric: en tot Aran eth numerò d'escolans per cors vire ath torn des ueitanta e es cent escolans. "Encara que toti crompen es libres, qu'açò non passe quan i a germans, e que s'empleguen pendent cinc ans, non artemhem es 500 exemplars". Ei per açò que qualifique "d'apòsta politica importanta" era implicacion deth Govèrn d'Aran. Eth Conselh tanben s'encargue dera formacion deth professorat. Entà aucupar ua plaça de mèstre en Aran cau auer eth nivèu C d'aranés des deth 1992. "E açò ei important pr'amor que s'aplique. Qu'ei prescritiu". Per açò, lèu era meitat des 200 escolans matriculadi enes corsi de formacion son professors. "Un mèstre damb eth nivèu C d'aranés passe deuant de tota era coa".

Escolans de Salardú atenti as indicacions dera mèstra.

na de Vielha, arribèc ara Val d'Aran er an 1971. Ère ua epòca dificila. Ath dictador encara non li tremolaue era man s'auie de signar ua sentència a mòrt e i auie ua grana incertitud peth futur. Ei hilh d'Almeria, lèu ara auta punta dera peninsula, mès maugrat era distància, es diferéncias culturaus e idiomatiques, lèu se trapèc

ben en Aran e s'i volec integrar. "Jamès è agut cap problèma, ne un. Es aranesi tostemp m'an hèt sènter coma en casa". Dilhèu per açò non enten es reticéncias qu'encara an quauqui pairs. "Erosament non son era majoria, mès ara hè pòc auem agut un cas qu'a optat per portar es mainatges en França per ua qüestion

idiomatica. Pensi qu'ei domatge. Aguesti pairs non entenen qu'as grani mos supause un esfòrç important cambiar de lengua. Per vergonha, peth que sigue... mès es mainatges se'n gessen damb ua facilitat estonanta". Bonillo cre que dilhèu non s'a reconeishut pro eth trabalh de mèstres coma Vergés. "Se non me

TRES LINHES

Eth cors 1984/85 se podec iniciar tres linhas en P3: ua en catalan, ua en castelhan e ua en aranés. S'arribèc ara

conclusion qu'açò a miei termini ère negatiu pr'amor que creauèr personas A, B e C, empèdie era integracion

Escolans d'Aubert concentradi en trabalh.

manque era memòria, eth 1982 ja introdusic er aranés en estudi a trauèrs dera matèria de sociaus. Eth cors següent mos comencèc a ensenhar as mèstres. Ei un enamorat dera lengua, e se li notaue. Ac hège damb desir, damb passion. Cada dimèrcles hègem dues ores d'aranés e gràcies ad açò eth cors 1984/85 podèrem iniciar tres linhas en P3: ua en catalan, ua en castelhan e ua en aranés". De hòls. Es mèstres auien mès trabalh e, ath delà, auien de nadar contra corrent. Rebrebbe qu'eth dusau an sonque se matriculèren tres mainatges ena classe d'aranés: "mès se mantenguec".

Hè pòc, explique, trapèc uns retalhs de diari qu'auie sauvat en sòn moment enes qu'es mieis se hègen resson deth que semblaue ua guèrra lingüística. "Se non coneishes era realitat d'Aran e sonque hès cas deth que se didie ena premsa, se podèrie pensar que mos volíem cargar eth castelhan e eth catalan. Erosament, ara açò a passat ara istòria". Dilhèu perquè ac pòt veir damb era distància de qui ac ve de dehòra, assegure que li sap grèu que s'age desbrembat era grana revolucion que sense guaire tapatge protagonizèren es mèstres aranesi. Mèstres d'ager e d'aué. Uns en exercici, d'auti que ja non son en Aran o s'an jubilat. Quauqui uns ja les auem mentat: Frederic Vergés, Angelina Cases, Elvira Riu. Mès n'i a d'auti: Miquèu Segalàs, Paquita Cuny, Manolita Amiell, Jordi Caseny, Julia Pérez, Soledad Tamarit, Anna Sala, Lorda Santacruz...Ne manquen, plan segur. Com diden en castelhan, *no están todos los que son, pero son todos los que están*.

ENTREVISTA

ANGELINA CASES

EI UNA PERSONA de responses concrètes e categoriques, çò que pense ei çò que ditz, de peus ena lengua, non n'a ne un. Era Val d'Aran l'a vist crèisher restacada as ahèrs sociaus, culturaus e politics, mès era a auut eth privilègi de veir, coma mèstra e directora deth CEIP Garona, era evolucion dera joenessa d'Aran, e donques, des canvis sociaus deth país pendent quaranta ans.

Text: Anna Geli
Fotos: Mikel Aristregi

“Coma mès lengües parles mès dubèrta ei era mentalitat entà apréner quinsevolh causa”

Quin paper a auut era escòla ena evolucion dera societat aranesa?

Era escòla en Aran, com en toti es lòcs, a auut ua implicacion fòrça importanta ena democratizacion dera societat. Toti es mestres s'impliquèren fòrça en voler recuperar era identitat e era lengua aranesa enes estudis. Quan arribè ena Val er an 66, passauè que toti es mainatges parlauen aranés, mès qu'era lengua dera escòla ère eth castelhan. Prumèr

se comencèc damb era introduccion deth catalan, e posteriorament der aranés. Damb er esfòrc de toti es professors, que prumèr hèrem es corsis de reciclatge e dempús mos quedauem a compdar des cinc dera tarde premanint materiau didactic, s'artenhec alavetz, damb era autorizacion dera Generalitat, en cors 83-84 a impartir ua ora setmanau de lengua. Dempús dera Lei d'Aran, non auem auut cap problema en hèr era escòla en aranés. Eth problèma ei qu'abantes toti es mainatges que i auie ena Val parlauen aranés, e ara cada viatge n'i a mens, per aquerò ei fòrça important hèr era immerscion lingüística.

Com ère era escòla aranesa quan arribèretz de mèstra?

Prumèr de tot, pensi que toti es mestres aurien d'auer passat per ua escòla unitària, pr'amor qu'en ua escòla

unitària as de hèr de director e de professor. Quan jo arribè en Vilamòs en seteme der an 66 i auie 30 mainatges d'edats comprenudes des des 4 enquias 14- 15 ans, e cada maitin mos tocaue alugar era estufa de lenha e en acabar eth dia s'auie de limpiar er estudi. Es mainatges lo cueda uen ben pr'amor qu'eri tanben l'auien de limpiar, entre toti s'ajudauen fòrça. Enes classes se hègen petiti cornerets per edats entà trabalhar eth curriculum.

Ei estonant saber qu'ei neishuda en Agramunt, pr'amor qu'ei ua perso-

na plan implicada ena societat e era cultura araneses. Com siguec era sua adaptacion e posterior militància?

Agramunt ei un lòc culturaument molt actiu, e aquerò se pòrte laguens. Quan arribè ena Val m'interessè fòrça prumèr pera sua lengua, e dempús pes sues tradicions. En an 79 eth mèn òme se presentèc tà baile de Vielha per UA e demorèc en ajuntament pendent 8 ans, ath sòn can comencèc era mia militància.

Pensi qu'ua persona ei politica se viu en ua societat e se s'implique, tot e que non per fòrça cau èster enes lis-

tes, pr'amor que non se pòt víuer d'esquia ara politica.

En un prumèr moment s'optèc per ua tripla linha d'ensenhament en aranés, catalan e castelhan. Com s'arribè finaument ara conclusion qu'era mielhòr opcion entath posterior desenvolopament dera mainadèra ei era immersion lingüística en aranés?

Podèrem hèr açò, pr'amor qu'en collègi Garona, eth mès gran de tota era província de Lhèida, auiem tres línhes. En cors 88-89 se comencèc damb ua linha de P3 en catalan, ua auta en castelhan e er auta en aranés. Comprovèrem qu'enes pròves finaus, es mainatges qu'aprenien en aranés, en catalan e en castelhan anauen fòrça ben; era classe que començauè en catalan, es mainatges anauen ben en castelhan mès non pas en aranés; e era classe qu'aprenie en castelhan, es mainatges non anauen ben n'en catalan n'en aranés. Per tant pensèrem que se començauem en aranés, es mainatges anarien mielhòr enes tres lengües. Alavetz decidírem hèr immersion en aranés, mès òc qu'ei important remarcar que toti es mainatges de P3 enquia dusau, an dues ores de catalan e castelhan ara setmana. E a partir de dusau, hèn ua assignatura e ua lengua enes tres idiòmes oficials. a lengua en es tres idiomes oficials.

E i auèc reticències des pares inicialment? E actualment?

Inicialment i auèren fòrça reticències entre es aranesi pr'amor que didien qu'era lengua aranesa ja l'ensenhauen eri en casa. De hèt pensauen qu'ère ua lengua sonque tà parlar en

ENTREVISTA

ANGELINA CASES:

"PENSI QU'UA PERSONA EI POLITICA SE VIU EN UA SOCIETAT E SE S'IMPLIQUE. NON SE PÒT VÍUER D'ESQUIA ARA POLITICA."

casa, mès dempús era situació cambièc fòrça. Tanben i auec bèth aranès que me didec qu'ère mielhor de hèc tot en anglés. Se hec ua reunion, eth 8 de mai de 1992, damb era assisténcia deth Cap deth SEDEC, a on bèri pairs se manifestèren en contra der aranès, tot e que dempús, en tot veir es resultats des escolans quan gessi en dera Val d'Aran eren fòrça boni, cambièren d'opinion.

Er aranès a sons que van fòrça ben entath francés e entar anglés, com per exemple eth son "sh" entar anglés o era "ü" entath francés, sons que non les an n'en castelhan n'en catalan. Actuaument es pairs son con-

tenti der aprenedissatge des lengües ena escòla.

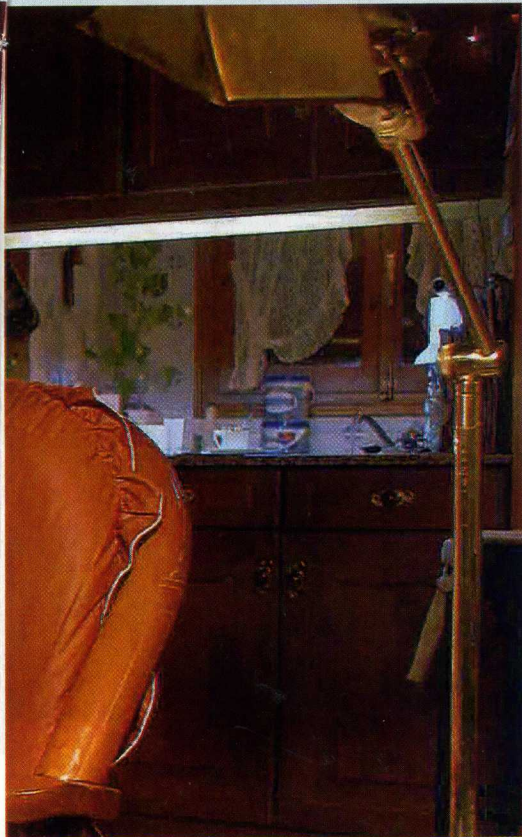
Quina ei era assignatura pendent qu'a aué en dia era escòla aranesa? Era lengua aranesa auire d'èster presenta tanben en ensenhament segondari?

Era assignatura pendent qu'a era escòla ei que manque programari didactic e de gestion informatizat coma an es d'outes lengües.

Era lengua aranesa, dera madeisha manèra qu'ei en primària, aurie d'èster tanben en segondària. Eth problèma des lengües ei passar dera prumèra aprenuda ara dusaua, en

moment que tu passes automaticament d'ua lengua a ua auta, ja pòs passar ara tresaua o ara quataua sense bric de problèma. Passar d'ua lengua a ua auta ei un exercici mentau, e se's acostumat a hèc non còste arren. Ena mia casa se parle actuaument quate lengües e non i a problèma, pr'amor qu'es lengües son entà entèner-se. Actuaument ei completament demostrat que guaires més lengües parles, era mentalitat ei molt més dubèrta entà apréner quinsvolh causa.

Vos auetz jubilat aguest cors, e donques, podetz parlar damb perspec-

tiva: S'ei pro conscient de çò que s'a arthenhut en pòc mès de 30 ans? Pensi que non èm pro conscients e que tanpòc s'avalore. Mòlti viatges se ditz facilament que "eth temps passat ère mielhor", e non ei cap veritat. Pòt èster que i age mès consumisme, mès tanben i a mès qualitat de vida que non abantes. Çò que calerie serie avalorar tot çò qu'auem, ja que non s'avalore bric e aqueth qu'ei eth problèma. Aué era escòla compde tamb mès recorsi autant umans coma didactics.

Quan arribèretz ena Val d'Aran podietz imaginar qu'er aranés serie

era lengua veiculara der ensenhament?

Jamès m'ac imaginè pr'amor que quan arribè ena Val d'Aran non sabia pas que se parlaue aranés. Tostemp m'embrembi d'un mainatge, José Castet, que cridaue "eth creion, eth creion" e jo non l'entenie, a compdar deth prumèr an comencè a apréner er aranés. Pensaue qu'era lengua dera escòla auie d'èster era lengua pròpria deth país e e lutat fòrça entà que siquèsse possible.

Paradoxaument, aguest marc legau e democratic arribe en un moment en qu'era realitat socioeconomica d'Aran hé qu'er aranés ja non sigue era prumèra lengua veiculara en carrèr. Qué cau hèr entà potenciar er aranés? N'i a pro sonque damb es leis?

Es leis vien tostemp ath darrèr de çò qu'eth pòble hè. Entà ua bona potenciacion der aranés en carrèr cau tanben potenciar fòrça es mieis audiovisuals. Auem eth cas deth catalan que s'a potenciat plan tamb es mieis. Auem tanben d'èster molt conscients de que cau parlar-lo tostemp entre nosati e tamb aqueri que vòlen aprenher-lo.

Ètz ath capdauant de Lengua Viva. Ètz optimista respècte ath futur dera lengua? Aran ei un territòri petit e dispers, com afècte açò?

Còste trapar mèstres especializadi?

Cau trabalhar pera socializacion der aranés e jo sò tostemp optimista, s'auem es mieis e era illusion eth futur serà mielhor. I a un plialèr de mèstres aranesi que trabalhen en país e, es qu'arriben de dehòra s'apunten enes còrsi d'aranés e enes dus còrsi la parlen e l'escriuen fòrça ben.

Com a membre cofondadora dera Fundacion Musèu Etnologic dera Val d'Aran, quin paper a auut era Fundacion ena recuperacion des tradicions e era cultura pròpria d'Aran?

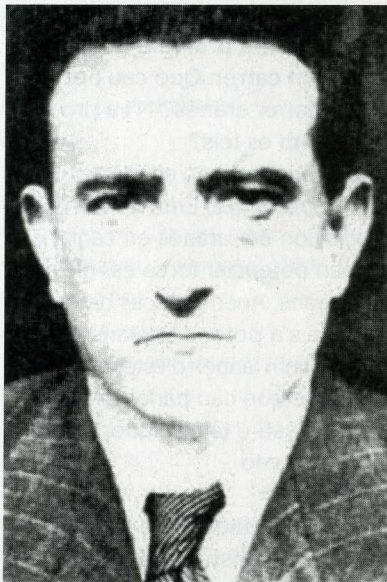
Un papèr fòrça important des der an 1973. Recuperèc era casa Santesmases, eth senhor Miquel Farrè siquec eth prumèr president que hec era donacion dera casa Santesmases ara Generalitat entà poder bastir eth musèu. Toti es membres anèrem pes cases en tot demanar es objèctes que mos balhèren es sòns proprietaris. Fòrça d'aguestes causes segurament ja s'aurien perdut. Tanben siguèrem es prumèri qu'organizèrem es concorsi literaris entà promòir era lengua, a editar libres, a organizar exposicions entà recuperar era memòria istorica, e era darrèra òbra a estat era commemoracion des 100 ans dera publicacion dera Guida "La Vall d'Aran" de Juli Solèr Santaló.

Pendent era Segona Republica un conjunt de mestres heren der ensenhament eth motiu dera sua vida. Investiguèren, experimentèren, estudièren... e, d'ua forma absoludaments vocacionau, ajudèren a transformar era societat.

ER EXEMPLE DE Tirado Benedí

per **Jusèp Loís Sans**

Eth moment de major transcendéncia e dificultat siguec pendent era Guèrra Civila. Durant aquesta epòca, es mestres aranesi se debateren entre eth servici professionau deth sòn magistèri e era enorma pression qu'er estat de guèrra significau. Un còp acabada era guèrra, es guanhadors implantèren eth nau regim e quauqui mestres (eth mestre d'Es Bòrdes, eth mestre d'adults de Montgarri, era mestra de Bossòst, eth mestre d'adults de Bordius,...) sigueren perseguits peth Govern franquista. Ua des accions repressives deth Govern dera Dictadura siguec anullar es accions, e, s'ère possible, eth nòm d'aqueri esforçats mestres que podem qualificar d'umanistes. Un d'aqueri extraordinaris personatges siguec Domin-

Tirado ena sua epòca en Mèxic.

go Tirado Benedí. Neishec en Aragon en 1898 e moric exiliat en Mexic en 1971. Siguec professor dera Escòla Normau de Mèstres e dera Universitat Nacionau Autonòma de Mexic. Ère professionau der ensenhament oficiau mexican damb eth cargue de Pedagòg A. Tradusic òbres deth latin, der aleman, der anglés, deth francés e der italian. Coneishie tanben eth catalan, er esperanto, eth portugués, eth rus (qu'aprenec en un camp de concentracion francés) e er aranés. Creèc era "Oficina Latinoamericana de Agología" (Sciéncia dera Educacion). Siguec traductor emerit dera Unesco. Ei er autor de libres coma: "La Ciencia de la Educación" (Atlante 1940), "La enseñanza de las ciencias naturales" (Editor

Tirado amassat, en 1938, damb personas que formèc de manèra rapida entà treballar de mèstres.

Fernández 1958), "Sociologia de la Educació" (Editor Fernández, 1962) e fòrça mès dera madeisha tematica (n'è localizat setze). En 1981, es autoritats deth Districte Federau de Mexic li meteren eth sòn nòm a ua es-còla.

Tirado siguec er inspector d'Ensenhament Primari ena Val d'Aran en plea Guerra Civila, es ans 37 e 38, e a despiech qu'arrés lo rebrembe (per efècte dera posteriora persecucion) deishèc ua mèrca plan importanta en ensenhament dera Val d'Aran. Era sua residència ère en Les, coma era de toti es inspectors d'aquela epòca, donques qu'en non existier eth tunèl de Vielha ère eth lòc mès avient. Pendent era guèrra, quauqui mèstres, coma era de Bausen o eth

de Bagèrque, siguèren detenguts peth Govern dera Republica; d'auti siguèren cridats tà files; eth mèstre de Mont hugèc tà França; bèri mèstres renuncièren ara plaça pr'amor des dificultats que i auie... Èren tempsi dificils entà hèr de mèstre.

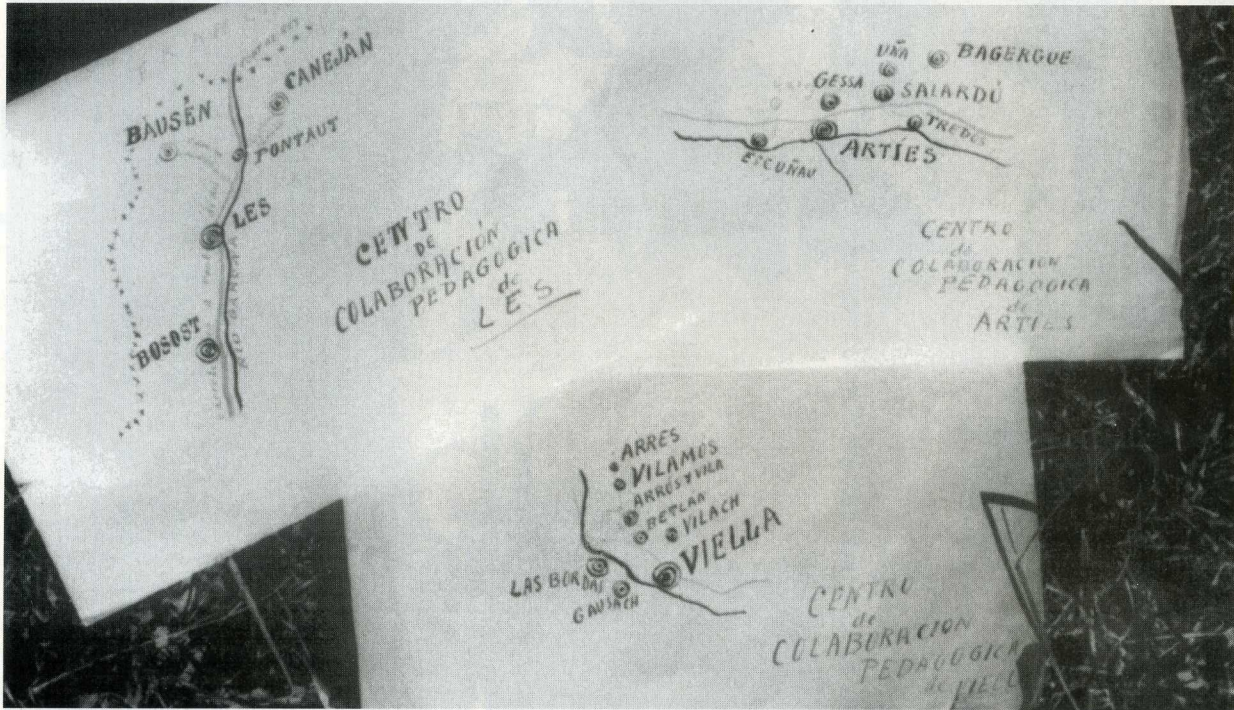
Domingo Tirado ère mèstre des de 1925 en un poblet de Burgos e escriuie: "...trebalhi en un pòble de minim cens e me trapi isolat e sense relacion damb personas que s'ocupen d'aguesta classa de trabalh lera pedagogial... è d'aprofitar entà orientar-me des escasses òbres per jo adquirides a fòrça de privacions (ath delà non m'arribe eth mèn modèst sòu)". En 1935, tot just aprova-des es oposicions entà Inspector, siguec destinat tara província de Lhèi-

da e dus ans mès tard venguec tara Val d'Aran. Durant aqueth an de dificultats, Tirado constituic es Centres de Collaboracion Pedagogica, hec amassades periodiques de professors entà escambiar opinions, trans-mèter experiències e desvolopar collectivament era melhora der ensenhament. Se constituïren centres en Arties, en Vielha e en Les. Tirado se preocupaue des mèstres dera Val d'Aran, les exigie, les animaue... e en març deth 38 les escriuie: "Eth magistèri que tostemp a demostrat èster era classe mès disposada a toti es sacrificis, non pòt desmentir aquest papèr... Mos amassam enes CCP entà qu'es iniciatives des uns servisquen de guida e orientacion entàs auti". Es quaranta mèstres dera Val

UN PERIÒDE FÒRÇA ACTIU

Ena epòca de Tirado, era Escòla dera Val d'Aran gaudie d'ua Bibliotèca itineranta, d'un periodic escolar (confeccionat ena

imprimaria Les), de granges cooperatives escolares, d'un talhèr de husteria en Es Bòrdes, de minjadors escolars...

Esquèmes hèti per Domingo Tirado sus era distribucion des Centres de Colaboracion Pedagogica.

participauen un viatge cada tres setmanes en amassades d'escambis professionals. Atau se possèren es caiers rotatius (cada dia i escriuie un mainatge), se promocionèc er emplec der aranés enes corsis d'Educacion Infantil, s'estudièren es plans academics, se heren gestions sindicats, se creèren plans d'estímol entara assisténcia tara escòla. Des sies enquiàs catorze ans, es mainatges e mainades auen d'anar tara escòla 28 ores per setmana. Primícia d'aguesta epòca son es Conselhs Municipaus de Prumèr Ensenhament (son es conselhs escolars d'ara), que Tirado possauè damb era volentat d'assegurar era qualitat der ensenhament e des edificis escolars. Tirado fondèc tanben era Associacion

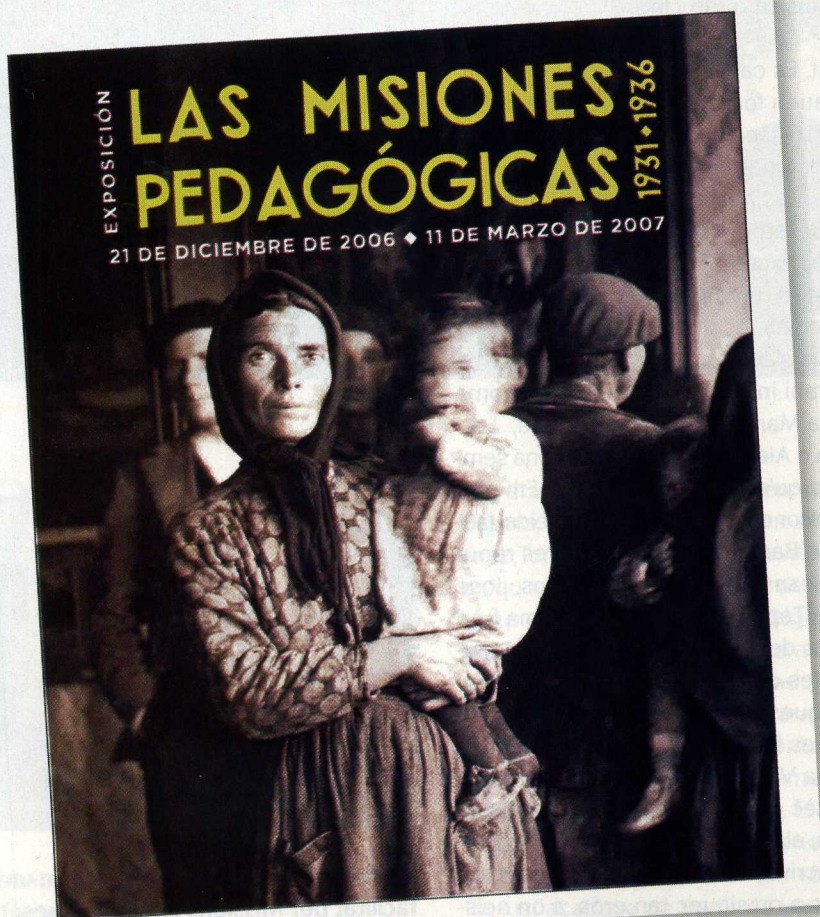
d'Amics dera Escòla dera Val d'Aran, damb eth proposit d'amassar es esfòrci de personas non dirèctaments implicades ena educacion. Ena epòca de Tirado, possada per eth, era Escòla dera Val d'Aran gaudie d'ua Bibliotèca itineranta, d'un periodic escolar (confeccionat ena imprimaria dera Escòla de Les), de granges cooperatives escolares (foncionauen enes uarts ath cant des escòles), d'un talhèr de husteria en Es Bòrdes, de minjadors escolars en lèu lèu toti es pòbles (susvelhadi de pròp pera "Junta protectora deth Minjador Escolar"), de gessudes escolares (coma airina didactica), en Es Bòrdes s'ini-cièc era prumèra experiéncia de coeducacion, possèc era luta contra er analfabetisme creant aules d'adults...

Era activitat ère constanta, mès era guèrra hec que Tirado auessè d'abandonar eth sòn lòc en direccion tath front e finaument entà Mèxic. Entre es sòns documents i apareishen es projèctes e realitats non arthenhuts per culpa dera guèrra: escòles en toti es pòbles (ja s'auen cedit es terrenes pes ajuntaments e aprovat es pressupòsti), creacion dera Mancomunitat de Libreria e Material Escolar, creacion deth Musèu Comarcau de Realizacions Escolares, creacion d'un gabinet de Paidometria Escolar entà atier as mainatges damb dificultats, dotar a totes es escòles de botiquins, desenvolopament der espòrt escolar... ra non podem deishar de rebrembar aquera epòca qu'era intolerància talhèc pera mitat.

Eth seteme de 1932 es nomentades Missions Pedagogiques dera Republica arriben en Aran. Se tracte d'un projècte insolitament modern que preten eradicar er analfabetisme (reau e morau) d'un país prigondament retardat. Ua mòstra en Madrid rebrembe es dies en qué tot semblaue possible.

MISSIONS PEDAGOGIQUES

Cultura sense termièeres

per **A.Sàez**

FOTOS: SECC

Era Societat Estatal de Commemoracions Culturales (SECC) non s'a desbrenbat deth 75 aniversari dera proclamacion dera Republica ne tanpòc d'un des sòns projèctes mès modèrns e ambiciosi. Se pòt verificar en centre culturau Conde Duque de Madrid, a on se pòt veir enquiath dia 11 de març era mòstra *Las misiones pedagógicas 1931-1936*, comissariada per Eugenio Otero. Se recupèra atau ua iniciatiua creada eth 29 de mai de 1931 damb er objectiu de "difóner era cultura generau, era moderna orientacion docenta e era educacion ciutadana en petits nuclèus, pòbles e parçans, damb especiau atencion as interèssi esperituaus dera poblacion rurau". Depenie deth ministèri d'Instruccion Publica e Bèlhes Arts e estauè dirigida per Manuel Bartolomé Cossío. Se meteren en circulacion bibliotèques mobiles (anecdents des actuaus bibliobusi), se hègen òbres de teatre, projecci-

CULTURA TÀ ARAN

Es nomentades Missions
Pedagogiques dera
Dusau Republica
apropèren era cultura tà
Aran en un temps en qué

eth teatre, es libres, eth
saber, semblauen
reservadi as grani
caplòcs. Siguec eth mes
de seteme de 1932

Es Missions permeteren descurbir era musica o eth cine.

ons cinematografiques, classes d'al-
fabetizacion, amassades d'orientaci-
on pedagogica adreçades as mès-
tres d'escòles ruraus, se mostrauen
repliques des òbres mèstres deth
Musèu deth Prado... se tractaue d'au-
frir a gent deth miei ruruu sense es-
tudis, ne cultura era educacion de
besonh entà qu'es nauí aires demo-
cratics que bohauen damb era re-
publica arribèssen per tot. Cau tier
en compde qu'en aqueth moment
un 30% des adults d'Espanha èren
analfabèti. Qu'ère de besonh actuar.
Actuar des dera base. Un decret deth
23 de junh de 1931 supausèc era
creacion de 7000 naues places de
mèstres. Tanben s'ordene eth basti-
ment de milèrs de nauí estudis. Es
ajuntaments auien de méter es ter-
rens e er Estat pagaue eth 75% des
còsti de bastiment. Se suprimic era
obligatorietat d'ensenhar religion enes
estudis publics e s'establic era coe-
ducacion en ensenhament segon-
dari. En dus ans s'arribèc a duplicar
eth numerò d'escolans de bachille-

rat. Es canvis que se notauen. Man-
cauen fòrça ans entà que se popu-
larizèsse aquerò de sigam realistes,
demanam er impossible, mès tan-
ben es Missions Pedagogiques si-
gueren ua utopia tangibla, un mo-
dèu excepcional d'intervencion edu-
cativa, ua des iniciatiues mès revo-
lucionàries d'impuls dera educacion
que s'agen hèt jamès. I participèren
grani intellectuau e artistes coma
ara María Zambrano, Cernuda, Lor-
ca o Alejandro Casona. Casona sem-
ble qu'escampèc entà casa. Eth pro-
fessor dera Universitat de Lhèida Jaume
Barrull mente as mèstres repu-
blicans Herminio Almendros, José
de Tàpia e Dolors Piera coma bèri
uns des que "participèren en quau-
ques des pògues Missions Pedagò-
giques que se heren en Catalonha,
enes Pirenèus e plan concrètament
ena Val d'Aran. A quauqu'ua d'eres i
anèc eth dramatorg Alejandro Cas-
ona, alavetz ja celebre". Semble qu'er
escrivan volie retrobar-se damb eth
lòc a on siguec tan erós, a on neis-

Ua mainada e un mainatge liegen un libre
facilat per Missions Pedagogiques.

Representacion teatrau en un pòble d'Àvila damb fòrça public.

hec era sua hilha Marta. Sabem que Casona, amassa damb Florentino Martínez Torner, hec partida dera Mission qu'arribèc en Aran eth 17 de seteme de 1932. Aguesti pedagògs idealistes recorreren territòri aranés enquiath dia 25 d'aqueth madeish mes. A londeman partiren entara Ribagorça d'Òsca, a on i demorèren enquiath 5 d'octobre. Malerosament, sabem lèu arren de qué heren. Ei de supausar que Casona, que coneishie era val, deuerie portar era votz. Tot just acabaue de partir de Les er

an anterior. Era mòstra de Madrid mo'n da ua traça. Podem veir fotos, audiovisuaus, cartes e documents d'ua epòca doça e plea d'esperança en qué tot semblaue possible. Erosament, Espanha a pòc o arren a veir damb aquera terrorifica vision que mos aufrie Buñuel *Las Hurdes, tierra sin pan*. Mès, sense dobte, estarie ben qu'es govèrns recuperèssen er esperit des Missions, que non ei d'aute qu'entèner que sense ua educacion solida, sense ua escolà fòrta, era societat non pòt auançar.

Ena casa mès grana que i auie en pòble asturian de Besullo neishec eth 1903 Alejandro Rodríguez Álvarez. E ja se sap qué passe enes pòbles petiti, qu'ad arrés non li diden peth sòn nòm, senon peth nòm dera casa. Que viues en ua casa grana, te convertisses en Alejandro Casona. E atau siguec

Alejandro Casona

ERA DECISIVA ETAPA ARANESA

per A.S.M.

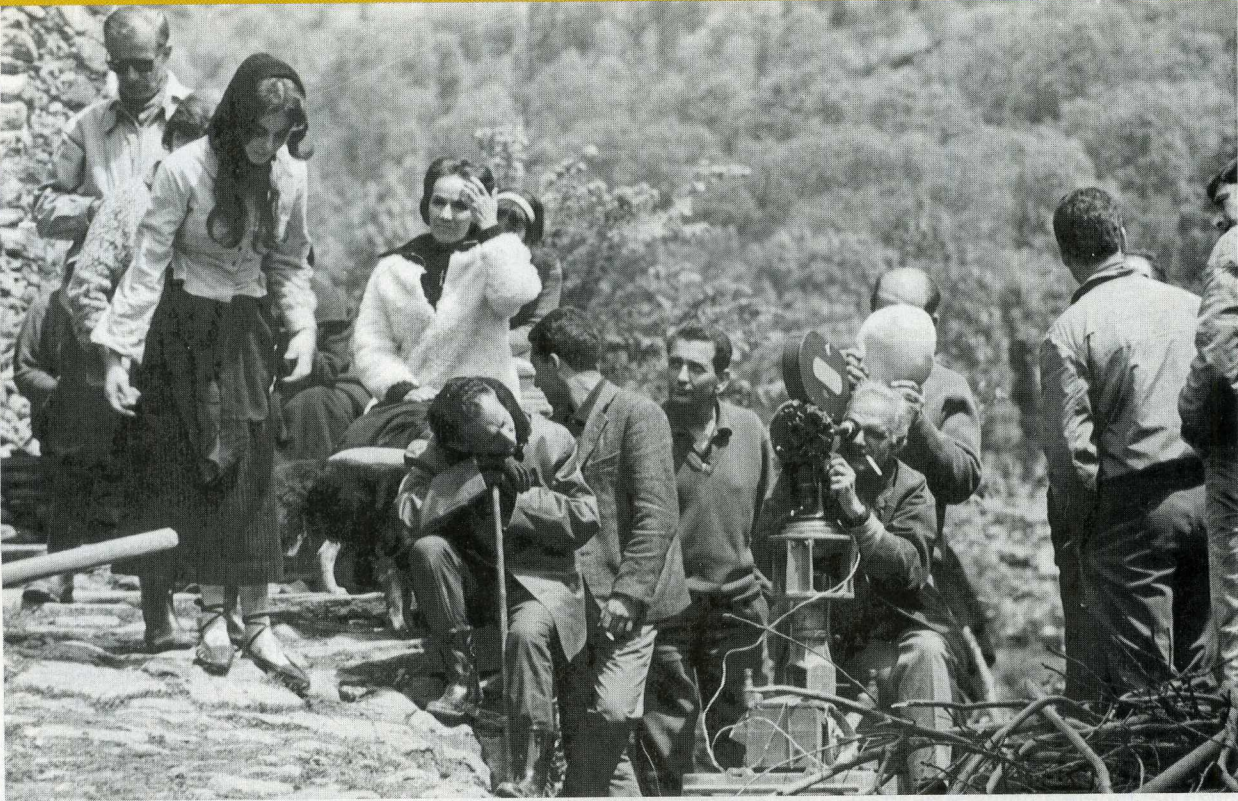
FOTOS: ECOMUSÈU D'ÀNEU

Alejandro Casona siguec eth pseudonim qu'adoptèc aguest autor. Tanben ei eth nom deth CEIP de Les. E non ei per edart. Casona passèc ara istòria coma escrivan, mès tanben siguec mèstre e hilh de mèstres. Eth 1928 eth Ministèri d'Instruccion Publica l'envièc ad aguesta poblacion aranesa en qualitat d'inspector d'ensenhament de primària. Ditz era sua biografia que siguec en Aran a on traparie "era pèira angulara dera pedagogia aplicada ath teatre", segontes escriu eth professor dera Universitat de Múrcia Juan de Dios García Gómez. En Les fondèc *La Pájara Pinta*, un teatre infantil que, segontes escriuec eth pròpri Casona, ère realizat "a base de repertòri primitiu, comèdia d'art e scenificacions de tradicions en aranés". Explique er autor qu'era mainadera s'ac passèc ben, mès tanben es sues familhes. Casona ei erós en Aran. Eth madeish an que i arribe se maride damb era sua companha d'estudis Rosalía Martín Bravo. Era sua vida personau e professionau ei pro tranquilla entà escriuer òbres coma *El crimen de Lord*

Arturo (adaptacion d'un tèxte d'Oscar Wilde), que s'estree en Saragosa eth 1929. Hè arrevirades, escriu poesia... En pògui ans coneisherà er èxit. *La sirena varada*, premiada damb eth prèmi Lope de Vega de 1933 e estreada ne mès ne mens que per era companhia Xirgu-Borràs, tanben se gèste en Aran. Era Republica e eth recent creat Patronat de Missions Pedagògiques li assignen eth cargue de director deth Teatro del Pueblo. Era guèrra ac capvire tot e eth 1937 a d'exiliar-se en Argentina enquiath 1963. Lia Beeson recopilèc era sua autobiografia. Casona diderie: "*Yo, enamorado muy joven, quería casarme. El sueldo que tenía entonces era muy chico, insuficiente. Estaba establecida entonces, y supongo que ahora, una remuneración especial para los maestros españoles que desempeñasen su magisterio en sitios lejanos, como Canarias, o difíciles de vivir, como el valle de Arán. Este lugar, para una persona madura y hecha, era muy difícil; pero cuando*

Er escrivan asturian Alejandro Casona.

Imatges deth rodatge 'Era dama dera auba', de Rovira Beleta basada ena òbra omonima d'Alejandro Casona.

Casona, pròpleu as corrents de renaiement pedagogi, da nòm ath centre de Les a on hège classes.

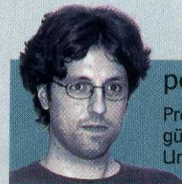
se tienen veinticuatro años no hay dificultades de ningún género. ¿Qué más quería yo? Salía en esquí por la ventana. Pasé tres años felices en el valle de Arán. Aquella vida obligadamente en silencio constante me hizo rodearme de libros, permanecer sentado junto a la chimenea con fuego. La casa era confortable y en ella tuve algo tan importante para el estudio como lo es la intimidad". Tamben rebrembe que quan acabèc *La sirena varada* anèc tà Madrid a veir toti es empresaris teatraus sense èxit.

"Entonces se me ocurrió enviar la comedia a un catalán que tenía el Teatro Intimo de Barcelona, llamado Adrián Gual, un hombre muy inteligente, muy preocupado de la temperatura del teatro en Europa y en España. Este hombre me escribió inmediatamente y su carta me deslumbró. Me decía en ella que había que estrenar la comedia fuera como fuera. Cual sería mi sorpresa cuando, poco tiempo después recibí una carta de la Xirgu, que conservo como un tesoro. ¡Ya era bonito recibir

una carta de aquella actriz ilustre, nada menos que en el Valle de Arán!" Sense dobte, Les siguec important ena sua vida. Ua des sues òbres més celebrades pera critica, *La dama del alba*. L'adaptèc en Astúries mès, curiosament, eth director Rovira Beleta trasladèc eth rodatge dera pèllicula deth madeish títol ath Pirenèu, concrètament en Palhars Sobirà, coma mòstren aquestes imatges deth hons der Ecomusèu d'Àneu. Ua capitada. Es Pirenèus merquèren era vida de Casona.

VA DE LENGUA

ETH PAN E ETH VIN

per Aitor Carrera

Professor de lengua e lingüística occitanes ena Universitat de Lhèida

Fòrça viatges se ditz qu'és de Pujòlo parlen catalanizat. Mès non ei cap exactaments vertat. Qu'ei possible qu'en Naut Aran s'emplegue quauques paraules que siguen d'origina catalana, per exemple. Mès aquerò non vò cap d'èder qu'un pialèr des trèts pujolencs o naut-aranesi siguen catalanismes. Dilhèu pòden coïncidir damb eth catalan, mès aquerò non supòse que siguen catalanismes. En Naut Aran, per exemple, non se pronòncie fòrça ènes finaues. Quan se vò prononciar era paraula *pan* se ditz l'pal foneticaments, e quan se vò prononciar *vin* se ditz l'bil, contràriaments ar aranés generau, que pronòncie claraments aquera èna,

damb eth madeish son finau qu'en *sang*. Quauqui uns ja pensen qu'aquerò ei un catalanisme. Mès non n'ei. Qu'ei vertat qu'era èna desapareish en naut-aranés talaments coma ac hè en catalan. Mès era èna desapareish tanben enes parlars deth Còserans, que son justaments ath dessus de Pujòlo, e tanplan en centre d'Occitània. Er occitan deth Lengadòc, e donc tanben er occitan referenciau o estandard, non pronòncie tanpòc era èna finau. E i a endrets de Gasconha que tanpòc non ac hè, per exemple biarnesi e bigordans: qui ac volgue verificar, pòt escotar as de Nadau. Donques, aquerò de prononciar l'pal o l'bil entà d'èder *pan*

o *vin*, non ei cap de catalanisme. Qu'ei un hèt qu'eth naut-aranés compartís damb parlars gascons vesins o alonhats, e tanben damb er occitan deth centre deth país. Qu'ei tan bon prononciar era èna coma non prononciar-la. E podem d'èder lèu çò de madeish sus *cantava* en plaça de *cantaua*, e sus *lavar* en plaça de *laur*. Aquiu tanpòc non i a cap de catalanisme, e era prononcia de Naut Aran qu'ei generau en cinc des sies dialèctes occitans: lengadocian, provençau, lemosin, auvernhas e viva-roaupenc. Dit d'ua auta manèra: qu'en aute cap d'Occitània i a mots que son prononciadi coma en Salardú, e non pas coma en Vielha.

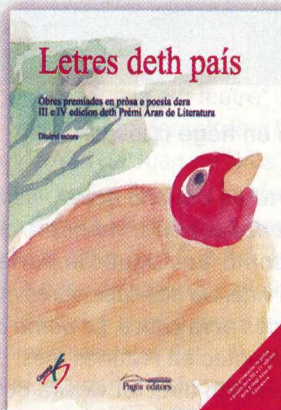
www.pageseditors.com
ed.pages.editors@cambrescat.es

Pagès editors

Garona
Llibres
en aranés

Era literatura pròpria dera Val d'Aran

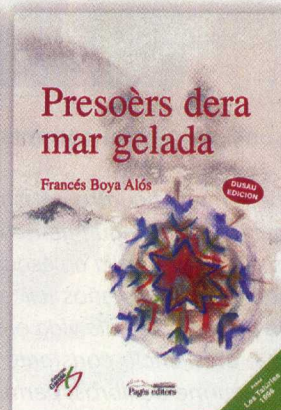
Letres deth país
Diuèrsi
autors

Mescladís
Diuèrsi
autors

**Jacinta,
casa e país**
Pepita Caubet

**Presoèrs dera
mar gelada**
Francés Boya Alós

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida - Tel. 973 23 66 11- Fax 973 24 07 95

DICCIONARI

A

Acíu/ací-aquiú: ací/aquí-allà: 'acíu' o 'ací' es correspon amb el català 'aquí' de primera persona (açò qu'è acíu: això que tinc ací o aquí); 'aquiú' es correspon amb el català 'aquí' de segona persona (aquerò qu'as aquiú: això que tens aquí) i amb 'allà' o 'allí', de tercera persona (aquerò qu'eth a aquiú: allò que ell té allà).

Açò-aquerò: semblantment, i com es veu en els exemples d'acíu-aquiú, 'açò' es correspon amb 'això' de primera persona, i 'aquerò' amb 'això' i 'allò' de segona i tercera.

Agudacreion nm: màquina d'es-molar el llapis.

Aguest, -a-aqueth, -ra: aquest, -a-aquell, -a: en termes espaciotemporals, 'aguest, -a' es correspon amb 'acíu' i 'açò' (primera persona) i 'aqueth, -ra' es correpon amb 'aquiú' i 'aquerò' (segona i tercera persones).

Airina: eina.

Alendar: respirar.

Anhiua nf: (pron. 'anheua') geni-va.

Antòsta: envà.

Arrir: riure.

Aué-i: haver-hi, amb noms inde-terminats, sempre en 3a pers. sg.: 'i a cases', 'i auie cases' (incorre-cte 'i an cases', 'i auien cases'). Vg. èste-i.

Auriò, -òla nm, adj: groc.

Auviatge: patrimoni familiar i, per extensió, patrimoni col·lectiu.

Avedar v: avesar, acostumar.

Avient, -a: de bon transitar o tre- ballar.

B

Badinar v: bromejar.

Baile, -ssa: batlle, alcalde. En la llengua actual, la forma més co- muna és 'alcalde'.

Bailia nf: batllia. Tradicionalment no es correspon a l'ajuntament o al domini del municipi, sinó apro-

ximadament al domini territorial d'un terçó aranès.

Balh: ball, dansa.

Barar: ballar.

Bastissa nf: edifici.

Batiar: batejar.

Bedoth: bedoll.

Brolhon: esborry.

C

Cagira: cadira.

Caièr: quadern.

Cartèra: cartera.

Çò: 'això', 'açò'. És una variant d'"açò", però no correspon als usos del cat. 'això' o 'açò' sinó a un ús ex- clusivament pronominal i molt res- tringit quant a context sintàctic: 'çò de bon': el que és bo; 'ac an hèt çò de millhor qu'an podut': ho han fet el millor que han pogut. Ja es veu que correspon al català 'el' abstracte, col·loquialment 'lo': cat. 'fes lo que vulgues' ('fes el que vulgues'): ar. 'hè çò que vulgues'.

Còder: coure.

Collègi: col·legi, escola.

Conde: conte.

Creion: llapis.

E

En-hilar: enfilear (notem 'n-h' per a evitar la lectura 'nh').

En-hiscar: insultar, fer enfurismar algú.

Engulhar: enfilear.

Eslève (masc., terme genèric): alum- ne (general fora de l'aranès, man- llevat del francès: 'élève').

Èste-i: ser-hi, amb noms determi- nats, equivalent també a cat. 'ha- ver-hi' ('i son es mainatges': hi són els nens, hi ha els nens). Variant 'i é', cat. 'hi és' o 'hi ha' segons els contextos ('Maria non i é': la Ma- ria no hi és; 'l'é Maria?': hi ha la Maria?/hi és Maria?). Vg. aué-i.

Estilò nm: bolígraf.

F

Fauta: falta (d'ortografia, de com- portament); diferent de 'manca'

que designa una falta en el sentit d'absència.

G

Gojat, -a nmf: noi, -a.

Greda nf: guix (d'escriure a la pis- sarra).

M

Mainada: nena.

Mainadèra: canalla.

Mainatge: nen.

Mairia: equivalent a 'nòna', també té el sentit de madrina de bateig o casament.

Mèstre, -a: mestre, -a.

N

Nòna: padrina, àvia (el terme 'abu- èla' és prou freqüent, també 'ma- re' en sentit similar al de 'pare' per a 'paisénher').

P

Pairin: equivalent a 'paisénher', també té el sentit de padrí de ba- teig o casament.

Paisénher: padrí, avi (el terme 'abu- èlo' és prou freqüent, també 'pa- re' en el sentit de cap de casa).

Parçan: indret, país, regió.

Plumièr nm: estoig, plumier.

R

Regent, -a nmf: mestre, -a d'es- cola.

S

Suenhar: tindre cura d'algú o al- guna cosa.

T

Tablèu: pissarra.

Tan/tant: tan/tant. 'Tan', pron. 'ta', quan va seguit de mot començat per consonant. 'Tant', pron. 'tan', quan va seguit de mot començat per vocal o en posició final de frase o abans de pausa: 'ei tan bona coma era tua'; 'anaue tant auan- çat que non lo podia arténher'; 'non minges tant'.

on

on

on

on

on

on

Era melhor companhia tath futur ei era tua.

Ua gran companhia ei aquera qu'arribe ath futur abantes qu'es autes. En Endesa estam metent en funcionament eth pervier de més de 22 milions de clients en tot eth mon. Èm era prumèra multinacionau electrica espanhòla e contunham en tot créisher entà generar progrés e benèster. Per aquerò auem era seguretat de que damb era tua companhia, arribaram ath futur abantes qu'arrés.

on

on

on